

INDUSTRIA

1

NIEUWSBULLETIN

nr. 1 | april 2007

Hoe mooi industrieel erfgoed hergebruikt kan worden ziet u zowel op de cover van Heemschut als hier bij het terrein van de Westergasfabriek en het waterbedrijf in Amsterdam. Deze foto-impressie is gemaakt door Heemschut-fotograaf Pim van Gelder, als een welkom voor de lezers van Industria.

23 Agenda

23 Industrieel nieuws

27 Literatuur

28 Colofon

Introductie

Dit katern genaamd 'Industria' is het eerste resultaat van samenwerking tussen twee particuliere erfgoedorganisaties: FIEN en Heemschut. De stichting Federatie Industrieel Erfgoed Nederland FIEN is de koepel van vrijwilligersorganisaties op het gebied van industrieel erfgoed. Ruim zestig organisaties zijn aangesloten bij de inmiddels meer dan twintig jaar bestaande stichting. FIEN is aanspreekpunt en netwerk voor deze organisaties en is soms spreekbuis in de richting van de rijksoverheid. *Lees verder op pagina 24*

Amsterdam Westerpark: voormalig waterbedrijf.
Foto Pim van Gelder

Heemschut bestaat bijna 100 jaar en zet zich in voor het behoud en de bescherming van gebouwd en aangelegd cultureel erfgoed. Aanvankelijk gebeurde dat vanuit de Bondsgedachte: onder de naam Heemschut werd voor vele deelbelangen gestreden, van de aantasting in de stad tot de verrommeling op het platteland. Nog steeds is dat het geval, al zijn er de afgelopen jaren veel aparte organisaties opgericht die zelfstandig belangen zijn gaan behartigen. Heemschut zoekt opnieuw de samenwerking: in een tijd van verregaande bezuinigingen is een versnippering van het erfgoedveld geen goede zaak.

De besturen van zowel FIEN als van Heemschut hopen dat deze proeve van samenwerking een positief effect zal hebben op beide organisaties. FIEN en Heemschut gaan, ieder met eigen zelfstandige verantwoordelijkheid, de uitdaging aan tot verandering en verbetering. Uw ondersteuning als abonnee of lid, maar ook uw mening en inbreng zijn voor ons onontbeerlijk. Mailt u uw reacties naar info@heemschut.nl of naar industria@industrieel-erfgoed.nl.

Peter E. Plasschaert, voorzitter FIEN
Harm Bruins Slot, voorzitter Heemschut

Agenda

Enkhuizen: Tentoonstelling 'De Dijk'. Zuiderzeewerken van J.H. Mastenbroek

Kleurenets voltooiing Afsluitdijk, J.Mastenbroek.
Foto Zuiderzeemuseum, Enkhuizen

In Openluchtmuseum het Zuiderzeemuseum in Enkhuizen is tot 3 juni een overzichtstentoonstelling te bezichtigen van schilderijen van de Rotterdamse schilder J.H. van Mastenbroek (1875-1945). Van Mastenbroek werd in de jaren twintig van de vorige eeuw befaamd om zijn schilderwerken met de industrie als onderwerp. In 1929 werd hij door het ministerie van Waterstaat verzocht om samen met vijf andere kunstenaars de in gang gezette Zuiderzeewerken vast te leggen. Van Mastenbroek was dermate enthousiast over de opdracht, dat hij langer dan bedoeld actief bleef om ook de voltooiing van de Afsluitdijk vast te leggen. De tentoonstelling wordt georganiseerd ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van de Afsluitdijk. In de twintigste eeuw werd een begin gemaakt met de drooglegging en de inpoldering van de Zuiderzee. De eerste polder die gereed kwam was de Wieringermeerpolder. Een mijlpaal was de aanleg van de Afsluitdijk, een immens grote dijk van dertig kilometer lengte tussen Noord-Holland en Friesland. De aanleg van de afsluitdijk vanaf het begin van de dijkaanleg tot de sluiting van het laatste stroomgat op 28 mei 1932 werd met veel gevoel voor

sfeer en detail door Van Mastenbroek vastgelegd.

Centraal in de tentoonstelling staan de 21 schilderijen en 106 tekeningen die Van Mastenbroek van het immense waterstaatswerk maakte. Geflankeerd door prachtige foto's van machines en stoomfluiten wordt de dynamiek en heroïek van die turbulente tijd pakkend in beeld gebracht. Van Mastenbroek maakte met veel gevoel voor detail tekeningen en schilderijen van de werkzaamheden. De draaiende kranen, het nachtwerk met verlichting, het storten van de keileem, het banjeren van de arbeiders in de modder en het maken van zinkstukken, niets verloor hij uit het oog.

Een opstelling van gevlochten betonstaal in de tentoonstelling refereert aan de aanleg van de Afsluitdijk en de bijbehorende bouwwerken, zoals de imposante spuisluisen bij Den Oever en bij Kornwerderzand. Intrigerende beelden tonen het verborgen skelet van de gewapende betonnen pijlers van de sluisen als ruwe, hoekige kooiconstructies. Gedurende de voltooiing van de Afsluitdijk werden deze staalconstructies aan het zicht onttrokken door het gladde beton.

www.zuiderzeemuseum.nl

Hengelo: Fabrieksschool Stork, nu Twents Techniekmuseum.

Groningen

Tinallinge. De oude voetgangersbrug over de Rasquerdermaar bij Tinallinge in noord-west Groningen blijft behouden. De eigenaar van de brug, het waterschap Noorderzijlvest had bij de gemeente Winsum een slooopaanvraag ingediend voor de brug. Omdat de brug al in 2000 als rijksmonument is aangewezen, werd de slooopaanvraag door de gemeente geweigerd. De Paardentil is, zoals de naam al aangeeft een voorbeeld van een typisch Groninger brug voor het transport van vee (paarden, koeien) van het ene weiland naar het andere. Dit type bruggen is smal en hoog gebouwd. De brug bestaat uit gemetselde zijwanden met troggewelven, de overspanning bestaat uit een stalen ligger met leuning. De Paardentil bij het dorpje Tinallinge, gebouwd in 1901 is een van de laatste overgebleven Groninger veebruggen. Omwonenden van de brug hebben bij de gemeente aan de bel getrokken, toen bekend werd dat de brug in het voortbestaan werd bedreigd. De in slechte staat verkerende brug zal nu in opdracht van het waterschap in de oude staat worden hersteld.

Drenthe

Meppel. Het terrein van de voormalige gasfabriek aan het Vledder, in de binnenstad krijgt een nieuwe bestemming. Een aantal oude kantoorgebouwen is inmiddels gesloopt waardoor ruimte ontstaat voor een nieuw stedenbouwkundig plan. Volgens dit plan zullen op het gasfabriekterrein en het aangrenzende marktplein een nieuwe bioscoop, horecavoorzieningen en diverse culturele voorzieningen worden gevestigd. Aan de Gasgracht staan nog drie oude gebouwen van de voormalige gasfabriek, die waarschijnlijk behouden zullen blijven. Meest opvallend is het stokerijgebouw, een tweelaags bakstenen pand uit ca. 1920, dat sinds de jaren zestig dienst deed als brandweerkazerne. Naast dit pand staat een oud neo-classistisch gebouwtje met rondboogvensters, dat in 1840 als school werd gebouwd en later bij de gasfabriek in gebruik kwam als bergplaats voor steenkool. Ter plaatse staat dit gebouw bekend als de 'Hummelschool.' Tussen deze panden staat een bakstenen loods, het voormalige zuiverhuis. De oude bedrijfsgebouwen zullen een nieuwe bestemming krijgen binnen het stedenbouwkundige concept. Enkele lokale politieke partijen hebben bij de gemeente gepleit voor het weer opengraven van de (gedempte) Gasgracht. Deze doodlopende gracht had in het verleden een functie als aanvoerhaven voor de steenkool die bij de gasproductie werd gebruikt. Mogelijk kan de weer opengegraven Gasgracht een functie krijgen als museumhaven.

Industrieel nieuws

Meppel: De voormalige gasfabriek Foto Marcel Overbeek

Overijssel

Hengelo. Op 16 november 2006 is het nieuwe Twents Techniek Museum in Hengelo officieel geopend door minister Maria van der Hoeven. Het techniekmuseum, dat in 1981 werd opgericht door vrijwilligers onder de naam Hengelo's Educatief Industrie Museum (HEIM), is vanaf voorjaar 2006 gehuisvest in de Wilhelminaschool aan de Industriestraat. De school werd in 1917 gebouwd als fabrieksschool voor de metaalgietery van de firma Stork. Het Twents Industriemuseum biedt met de geheel vernieuwde presentatie in het museum een overzicht van 150 jaar Twentse industriegeschiedenis. Niet alleen de Hengelose industrie, zoals de elektrotechnische industrie (Heemaf, Dikkers, Hazemeyer) en de metaal (Stork) maar ook de industriegeschiedenis van Enschede, Almelo en Oldenzaal komt nu aan bod. De kern van de museumcollectie bestaat uit een verzameling oude machines, waaronder de oudste in Hengelo vervaardigde stoommachine. Maar het museum biedt ook ruimte aan moderne techniek, waaronder radarinstallaties en instrumenten voor de ruimtevaart. Een belangrijke plaats in het museum wordt ingenomen door educatieve afdelingen, waar jonge bezoekers op speelse wijze met techniek in aanraking komen. Naar aanleiding van de opening van de nieuwe huisvesting van het museum is een publicatie verschenen, gewijd aan het 25-jarig bestaan van het techniekmuseum. Het boek, met de titel '25 jaar techniekmuseum

Industrieel nieuws

Enschede: Textielabriek Menko
Foto Marcel Overbeek

HEIM, industrieel erfgoed in een oude centrale', is geschreven door een van de oprichters, Helmich Kleerebezem. In meer dan 70 bladzijden wordt de start en de groei van het museum beschreven. Vanaf het initiatief van de Stichting Oald Hengel en de oprichting van de werkgroep Industriële Archeologie in 1981 tot het afscheid van de oude huisvesting in de elektrische centrale van de Heemaf in het voorjaar van 2006 passeren vele bijzonderheden de revue. Het boek geeft ook een goed inzicht in het industrieel erfgoed in de regio Hengelo. Het boek is voor € 9,75 te koop bij de balie van het techniekmuseum.

www.techniekmuseum.nl

Twente: In het kader van het Project Industrieel Erfgoed Twente verschenen begin 2006 vier fiets- en wandelroutes langs het industrieel erfgoed van de textielindustrie in Hengelo en Enschede. Onlangs is een nieuwe route gepubliceerd, die zich speciaal richt op kinderen. Onder de titel "De ring van de textielbaron" wordt het verhaal verteld van Mette, een meisje dat honderd jaar geleden leefde en Lex, een jongen van nu. Lex moet een werkstuk maken over de textielgeschiedenis en fietst hiervoor door Enschede.

De kinderfietsroute is twaalf kilometer lang en duurt ca. drie uur. De route is geschreven voor kinderen van 8 tot en met 12 jaar. Onderweg voert de route langs overblijfselen van de textielindustrie, zoals fabrikantenvilla's, oude

fabrieksgebouwen, fabriekswoonwijken en parken, gesticht door textielbaronnen. Tijdens de tocht kunnen de kinderen een aantal opdrachten uitvoeren. De opdrachten zijn heel gevarieerd, en bestaan onder meer uit het meten van de hoogte van een fabrieksschoorsteen en het oplossen van een oude fotopuzzel. De erfgoedroute 'De ring van de textielbaron' is een initiatief van de Provincie Overijssel en het Gelders-Overijssels Bureau voor Toerisme. De fietsroutes zijn verkrijgbaar bij de VVV in Enschede en bij het Janninkmuseum aan de Haaksbergerstraat. Kosten: € 4,95.

Gelderland

Appeltern. Aan de Maasdijk bij Appeltern is het laatste overgebleven stoomgemaal te vinden in het Land van Maas en Waal: het gemaal De Tuut. De laatste jaren is het stoomgemaal met twee authentieke stoommachines uit 1917 geheel in de oorspronkelijke staat gerestaureerd. Dit project werd in vijftien jaar tijd gerealiseerd door het initiatief en de inzet van vrijwilligers van de monumentenstichting Baet en Borgh. Deze stichting zet zich in voor het behoud van monumenten in het Land van Maas en Waal.

Als sluitstuk van de restauratie van het gemaal werd in juli 2006 het herstel voltooid van de uitwateringssluizen van het gemaal. Via dit sluizencomplex, bestaande uit een dub-

bele gemetselde sluis (de Noordersluis en de Zuidersluis), loosde het stoomgemaal vroeger het overtollige water uit de polder op de rivier de Maas. In zijn huidige vorm dateert de sluis uit 1830, maar oorspronkelijk lag op deze plaats al in de 14e eeuw een uitwateringssluis. De herstelwerkzaamheden werden uitgevoerd door het restauratiebedrijf Nico de Bont uit Vught. De werkzaamheden bestonden uit het verwijderen van de begroeiing, het herstel van het metselwerk en de hardstenen peilschalen en de conservering van de houten puntdeuren met het bijbehorende ijzerwerk. Ook werd een pad aangelegd om bezoekers de sluismonding van dichtbij te kunnen laten zien.

Op 18 augustus werden de gerestaureerde sluisen officieel weer in gebruik gesteld door dijkgraaf Ir. G. Kok van het waterschap Rivierenland. In de Noordersluis werd een gedenksteen onthuld met het opschrift 'drooggemaakt en hersteld 2006'.

De sluisen, het stoomgemaal en de voormalige dienstwoningen zijn in 1988 als een ensemble op de lijst van rijksmonumenten geplaatst. De voormalige machinistenwoning is in particulier bezit en valt buiten de beschermde status. In 2006 is ook de restauratie van dit pand voltooid.

De totale kosten van de restauratie van het sluizencomplex bedroegen € 624.000, waarvan het waterschap de helft voor zijn rekening nam.

www.de-tuut.nl

Veenendaal: v.m. textiel fabriek Hollandia in verval.
Foto Marcel Overbeek

Otterloo. Het Nederlands Tegelmuseum in Otterloo heeft vier grote tegeltableaus verworven die oorspronkelijk afkomstig zijn uit het spoorwegstation van Delft. Dit station werd in 1885 gebouwd naar ontwerp van architect C.B. Posthumus Meyjes, in een rijke Hollandse neo-renaïssancestijl. In de hal van het station werden vier grote tegeltableaus aangebracht met allegorische voorstellingen: 'overvloed', 'telegrafie', 'stoomkracht' en 'de Delftse stedenmaagd.' De in blauw uitgevoerde tegeltableaus zijn ontworpen door Alfred le Comte, een in die tijd zeer bekend ontwerper van de plattelfabriek 'De Porceleyne Fles' in Delft. Zijn ontwerpen sloten aan bij de traditie van het beroemde Delfts Blauw. Leon Senf, hoofd van de schilderswerkplaats van De Porceleyne Fles, heeft de tegeltableaus geschilderd. Binnen de geschiedenis van de Nederlandse tegelindustrie zijn de tegeltableaus uit het station van Delft opmerkelijk te noemen. De op industriële wijze geperste tegels zijn door De Porceleyne Fles beschilderd in de 'onderglazuurtechniek'. Bij de modernisering van het Delftse station in 1959 werden de tegeltableaus verwijderd, men had geen waardering meer voor deze 19-eeuwse toepassing van neostijlen. Een van de werknemers die de verbouwing uitvoerde in het station had wel waardering voor het cultuurhistorisch aspect en nam de tegels mee naar zijn huis, waar de tegels in de muur werden ingemetseld. Later schonk de eigenaar de tegeltableaus aan het Tegelmuseum in

Otterloo. Doordat de tegels bij de demontage zwaar beschadigd waren, bleven ze enkele jaren in depot liggen. Inmiddels heeft het tegelmuseum een subsidie ontvangen voor de restauratie van de tableaus. Na voltooiing van de restauratie zullen ze in februari worden tentoongesteld in het tegelmuseum.

Utrecht

Veenendaal. Binnenkort start de restauratie van de bedrijfspanden van de voormalige Hollandia-textiel fabriek aan het Verlaat. De fabrieksgebouwen staan al 25 jaar leeg en verkeren in slechte staat. Met de restauratie blijft het laatste industriecomplex dat nog herinnert aan de Veenendaalse wolindustrie behouden. Ooit telde Veenendaal vele wolspinnerijen, en vormde daarmee naast de traditionele textielcentra als Tilburg en Twente een belangrijk industriegebied. Een markant onderdeel van de Hollandia-fabriek is de gemetselde schoorsteen, die dateert uit 1899. Het jaartal is in gele baksteen op fraaie wijze ingemetseld in de schoorsteenpijp. Aangezien de 24 meter hoge schoorsteenpijp in zeer slechte staat verkeert, zal de schoorsteen eerst worden gesloopt om daarna weer te worden opgebouwd. Bij deze methode wordt de schoorsteenpijp in zes stukken gezaagd, waarna de delen met een kraan op de grond worden

geplaatst. Hier zal het herstel aan het voegwerk plaatsvinden, een klus die wordt uitgevoerd door schoorsteenbouwer Harm Meijer uit ten Boer (Gr.). De zaagmethode werd in 2006 voor het eerst toegepast bij een fabrieksschoorsteen van een verffabriek in Sneek. Het herstel van de Hollandia-schoorsteen wordt geraamd op ca. € 180.000. De gemeente subsidieert de restauratie met € 67.000. De kosten van afbraak en het herplaatsen van de schoorsteen worden gefinancierd door de projectontwikkelaar BAM.

Industrieel nieuws

Voorburg: Brugwachtershuisje bij Westeindebrug.
Foto Marcel Overbeek

Kinderdijk: scheepswerf
Foto Marcel Overbeek

Zuid-Holland

Den Haag: Op 15 december heeft gedeputeerde Erik van Heijningen van de provincie Zuid-Holland de prijzen uitgereikt aan de winnaars van de wedstrijd 'Herbestemming Brugwachtershuisjes'.

De provincie schreef in 2006 een wedstrijd uit waarbij particulieren, ondernemers en verenigingen plannen konden inzenden voor een nieuwe bestemming van vier brugwachtershuisjes aan de vliet in Voorburg. De karakteristieke brugwachtershuisjes werden volgens een standaardontwerp ontworpen in chaletstijl in 1895. De huisjes zijn opgetrokken uit baksteen en hebben een vakwerkskelet van hout. Drie van de vier huisjes, die hun oorspronkelijke functie hebben verloren, staan op de rijksmonumentenlijst. De huisjes staan bij de Kerkbrug, de Nieuwe Tolbrug, de Oude Tolbrug en de Wijkerbrug. Een deskundige jury heeft uit een totaal van zeventien inzendingen het plan 'De toekomst van het verleden' van ir. B. Spanjers en ir. J. Groen als beste plan gekozen. Dit plan gaat uit van een specifieke herbestemming voor elk brugwachtershuisje, met een mogelijke

functie als lunchroom, souvenirwinkel, rusthuisje en logiesruimte.

De tweede prijs is voor het plan 'Oost west thuis best', ingezonden door ir. Patricia E.M. Engelbert van Bevervoorde. Dit plan gaat uit van een halfjaarlijkse artistieke aankleding van het interieur van de huisjes door kunstenaars. Het ontwerp zou geïnspireerd moeten worden door het thema water.

De herbestemming van de brugwachtershuisjes past in de doelstelling van de provincie om meer toerisme aan te trekken op de vaarroute van de Vliet tussen Delft en Leiden. Met de winnaars wordt overlegd over de verdere uitwerking van de plannen. Er is een investeringsbon beschikbaar van € 1.000 voor de eerste prijswinnaar.

Kinderdijk: De Stichting Groene Hart heeft van de provincie Zuid-Holland een subsidie van € 99.165 ontvangen voor het project 'Focus op industrieel erfgoed'.

Het project richt zich op het behoud en de ontwikkeling van industriële monumenten in

Kinderdijk en in de Merwedezone. Het project bestaat uit een inventarisatie en het maken van waardstellingen van het industrieel erfgoed, alsmede een verkenning van mogelijkheden voor hergebruik. Bij het zoeken naar nieuwe functies voor oude bedrijfspanden zal vooral worden gekeken naar toeristische en recreatieve bestemmingen. Het gebied bij Kinderdijk en Alblasterdam is van oudsher een centrum van de scheepsbouwindustrie. Aan de bloei-periode van deze bedrijfstak herinneren nog enkele oude scheepswerven, directievilla's en arbeiderswoningen.

In de visie van de Stichting zou het traditionele toeristenbezoek aan het windmolencomplex in Kinderdijk moeten worden uitgebreid naar gemalen en overblijfselen van de scheepsbouwindustrie. In 2007 en 2008 zal het erfgoedproject door de Stichting Het Groene Hart worden uitgevoerd, in samenwerking met ingenieursbureau Oranjewoud uit Heerenveen.

Venlo: Nediscofabriek

NEDINSCO IN HET VIZIER.

Toekomst voor een industrieel monument in Venlo-Maaswaard. (Venlose katernen nr. 7). Gemeente Venlo, 2006. 32 blz., ill.

Bij het Gemeentearchief Venlo is in de serie 'Venlose Katernen' het zevende deel verschenen, gewijd aan het fabriekscomplex van de Firma Nedinsco. Het monumentale, in beton opgetrokken fabriekscomplex uit de jaren dertig van de vorige eeuw werd in 2002 aangewezen als rijksmonument.

Momenteel speelt het fabriekscomplex een cruciale rol bij de planontwikkeling van het Maaswaardgebied, een oud industriegebied ten zuiden van de stadskern.

In het katern beschrijven de auteurs Roy Denessen en Frans Hermans de geschiedenis van het Maaswaardgebied. Van een relatief leeg akkerbouwterrein aan de rand van de Venlose vestingwerken ontwikkelde Maaswaard zich na de opheffing van de vesting Venlo in 1872 tot een stadsdeel waarin industrie, logistiek en infrastructuur voortaan het beeld bepaalden. In 1921 vestigde zich aan de Molensingel de Nederlandse Instrumentencompagnie ('Nedinsco'), een dochteronderneming van het befaamde Duitse bedrijf Carl Zeiss Jena. Nedinsco ging in Venlo optische instrumenten bouwen voor het Duitse leger, zoals verrekijkers, afstandmeters etc. Vanwege de bepalingen in het verdrag van Versailles mochten dergelijke producten niet op Duits grondgebied vervaardigd worden, vandaar dat men uitwek naar Venlo. Vanaf 1930 werden ook periscopen voor onderzeeboten ('U-boten') in Venlo gemaakt. Speciaal voor deze productie werd aan het in de twintiger jaren al sterk gegroeide bedrijf een nieuwe vleugel gebouwd,

met een hoge betonnen toren. De toren werd gebruikt voor het testen van de langwerpige periscopopparatuur. De opvallende, strakke nieuwbouw werd opgetrokken in de stijl van de Nieuwe Zakelijkheid. Het ontwerp van dit bijzondere complex is waarschijnlijk van de Duitse architect Hans Schlag (1890-1970). Schlag ontwierp diverse bedrijfsgebouwen voor Carl Zeiss Jena.

Op dit moment onderzoekt de gemeente Venlo in hoeverre de bedrijfsgebouwen van Nedinsco een nieuwe, mogelijk culturele bestemming kunnen krijgen in het deelplan Maaswaard.

Domsdorf, E.P.M.W.:

DE MISLUKTE TEXTIELFUSIE: DE ONDERGANG VAN DE KNTU.
Hengelo, Smit van 1876, 2005. 446 blz., afbn., lit.opgave. ISBN 90 6289 607 3. Prijs: € 39,50.

De Opbouw van een imperium: opgaan, blinken en verzinken: de geschiedenis van de Koninklijke Jute Spinnerij en Weverij Ter Horst & Co.

Samengevat, aangepast en aangevuld door J.H. Roosink op basis van het boek 'rondom een eeuw jute' door W.N.M. Nijmegen, 1955. Almere, Van de Berg, 2006. 249 blz., afbn. ISBN 90 5512 261 0. Prijs: € 19,50.

Jansen, R.W.:

BLIJDENSTEIN & CO. (1801-1953).
Almere, van de Berg, 2006. 292 blz., afbn., lit.opgave. ISBN 90 5512 251 6. Prijs: € 19,50.

De Twentse textielgeschiedenis staat weer volop in de belangstelling, getuige de drie hierboven recent verschenen titels, met bedrijfsge-

schiedenissen elk vanuit een andere invalshoek.

Het boek over de Koninklijke Nederlandse Textiel Unie (KNTU) beschrijft een achteraf gezien mislukte grootschalige fusie van de grootste Nederlandse textielbedrijven in 1967. Bij deze megafusie waren betrokken de textiel fabrieken Menko Scholten (Enschede), De Haes-Holland (Eindhoven), Molkenboer-ten Hoopen (Haaksbergen), Jersey fabrieken Kersemakers (Beek en Donk), Jordaan-Ter Weeme (Haaksbergen en Neede), Koninklijke Katoenspinnerij (Hengelo), Roombeek-Oosterveld (Enschede) en Wellink (Oldenzaal). Een waar conglomeraat van bedrijven en ondernemingen waar in de praktijk nauwelijks een eenheid van te maken was. Mede gelet op de marktomstandigheden en de geringe bereidwilligheid de eigen identiteit op te geven bleek een faillissement van de KNTU onafwendbaar. In 1972 ging het concern ten onder, waarmee een definitief einde kwam aan de grootschalige textielindustrie zoals deze zich in Nederland vanaf 1840 had ontwikkeld. Dit boek geeft een interessant beeld van de situatie in de Twentse textielindustrie eind jaren zestig en beschrijft hoe met alle mogelijke middelen werd geprobeerd de textiel als bedrijfstak overeind te houden. Ook het feit dat de auteur zelf de curator/bewindvoerder is geweest van de KNTU geeft het boek een extra dimensie. De tekst is helder en informatief geschreven en belicht de Twentse textielgeschiedenis vanuit een niet-alledaags perspectief.

De combinatie van het Twentse stadje Rijssen en de lokale jutefabriek van de firma Ter Horst vormde vroeger een hechte twee-eenheid. Het bedrijf ontstond in 1835 toen G.H. ter Horst een handweverij stichtte. In 1850

werd begonnen met de productie van jutezakken. Begin jaren tachtig van de vorige eeuw moest het bedrijf de productie beëindigen en werden de fabrieksgebouwen geheel gesloopt. Het is bijzonder te betreuren dat er van dit ooit zo gerenommeerde bedrijf in Rijssen bijna niets meer te vinden is. Dit wordt nog eens bevestigd in hoofdstuk 26 onder de titel 'wat kwam er na Ter Horst'.

Het boek is voor een groot deel gebaseerd op een eerder, in 1955 verschenen geschiedschrijving. De inhoud van het boek maakt daarom een wat rommelige indruk. Een eindredacteur had hier verbeteringen in kunnen aanbrengen, evenals een goede vormgever. In het boek wordt sporadisch verwezen naar literatuur, maar een literatuuroverzicht ontbreekt.

De firma Blijdenstein & Co. behoorde tot de oudste en meest invloedrijke Twentse textiel families. Naast de textielindustrie domineerden familieleden van Blijdenstein ook in het lokale bankwezen, waaruit later de Twentsche Bank ontstond.

In 'Blijdenstein & Co.' wordt een uitvoerige en gedegen beschrijving gegeven van de geschiedenis van het bedrijf, vanaf de eerste economische activiteiten in de 18e eeuw. Veel aandacht besteedt de auteur aan de bedrijfseconomische aspecten, ondersteund door veel cijfers. Dit maakt het geheel moeilijk leesbaar. Helaas is er weinig aandacht besteed aan de beschrijving van de fabrieksgebouwen, een manco dat ook tot uiting komt in het geringe aantal illustraties. Jammer, want dit aspect blijft veelal onderbelicht in bedrijfs geschiedenissen. Het boek bevat een groot aantal bijlagen met zeer gedetailleerd cijfermateriaal over omzetten en productiegegevens.

Literatuur

Amsterdam Westerpark: voormalig waterbedrijf.
Foto Pim van Gelder

Heemschut bestaat bijna 100 jaar en zet zich in voor het behoud en de bescherming van gebouwd en aangelegd cultureel erfgoed. Aanvankelijk gebeurde dat vanuit de Bondsgedachte: onder de naam Heemschut werd voor vele deelbelangen gestreden, van de aantasting in de stad tot de verrommeling op het platteland. Nog steeds is dat het geval, al zijn er de afgelopen jaren veel aparte organisaties opgericht die zelfstandig belangen zijn gaan behartigen. Heemschut zoekt opnieuw de samenwerking: in een tijd van verregaande bezuinigingen is een versnippering van het erfgoedveld geen goede zaak.

De besturen van zowel FIEN als van Heemschut hopen dat deze proeve van samenwerking een positief effect zal hebben op beide organisaties. FIEN en Heemschut gaan, ieder met eigen zelfstandige verantwoordelijkheid, de uitdaging aan tot verandering en verbetering. Uw ondersteuning als abonnee of lid, maar ook uw mening en inbreng zijn voor ons onontbeerlijk. Mailt u uw reacties naar info@heemschut.nl of naar industria@industrieel-erfgoed.nl.

*Peter E. Plasschaert, voorzitter FIEN
Harm Bruins Slot, voorzitter Heemschut*

Agenda

Enkhuizen: Tentoonstelling 'De Dijk'. Zuiderzeewerken van J.H. Mastenbroek

Kleurenets voltooiing Afsluitdijk, J.Mastenbroek.
Foto Zuiderzeemuseum, Enkhuizen

In Openluchtmuseum het Zuiderzeemuseum in Enkhuizen is tot 3 juni een overzichtstentoonstelling te bezichtigen van schilderijen van de Rotterdamse schilder J.H. van Mastenbroek (1875-1945). Van Mastenbroek werd in de jaren twintig van de vorige eeuw befaamd om zijn schilderwerken met de industrie als onderwerp. In 1929 werd hij door het ministerie van Waterstaat verzocht om samen met vijf andere kunstenaars de in gang gezette Zuiderzeewerken vast te leggen. Van Mastenbroek was dermate enthousiast over de opdracht, dat hij langer dan bedoeld actief bleef om ook de voltooiing van de Afsluitdijk vast te leggen. De tentoonstelling wordt georganiseerd ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van de Afsluitdijk. In de twintigste eeuw werd een begin gemaakt met de drooglegging en de inpoldering van de Zuiderzee. De eerste polder die gereed kwam was de Wieringermeerpolder. Een mijlpaal was de aanleg van de Afsluitdijk, een immens grote dijk van dertig kilometer lengte tussen Noord-Holland en Friesland. De aanleg van de afsluitdijk vanaf het begin van de dijk aanleg tot de sluiting van het laatste stroomgat op 28 mei 1932 werd met veel gevoel voor

sfeer en detail door Van Mastenbroek vastgelegd.

Centraal in de tentoonstelling staan de 21 schilderijen en 106 tekeningen die Van Mastenbroek van het immense waterstaatswerk maakte. Geflankeerd door prachtige foto's van machines en stoomfluiten wordt de dynamiek en heroïek van die turbulente tijd pakkend in beeld gebracht. Van Mastenbroek maakte met veel gevoel voor detail tekeningen en schilderijen van de werkzaamheden. De draaiende kranen, het nachtwerk met verlichting, het storten van de keileem, het banjeren van de arbeiders in de modder en het maken van zinkstukken, niets verloor hij uit het oog.

Een opstelling van gevlochten betonstaal in de tentoonstelling refereert aan de aanleg van de Afsluitdijk en de bijbehorende bouwwerken, zoals de imposante spuisluizen bij Den Oever en bij Kornwerderzand. Intrigerende beelden tonen het verborgen skelet van de gewapende betonnen pijlers van de sluisen als ruwe, hoekige kooiconstructies. Gedurende de voltooiing van de Afsluitdijk werden deze staalconstructies aan het zicht onttrokken door het gladde beton.

www.zuiderzeemuseum.nl